

КИРИЛЕНКО ВАЛЕНТИНА

ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ

СИЛАБУС

2024

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ВИКЛАДАЧА

ПІБ	Кириленко Валентина Граціянівна
Науковий ступінь	кандидат психологічних наук
Посада	доцент кафедри психології і туризму
місце роботи	КНЛУ, кафедра психології і туризму
адреса кафедри	Київ, Велика Васильківська, 73, КНЛУ, 1 корпус, 901 ауд.
контакти	роб.тел. (044) 287-14-25
E-mail	valentya.kyrylenko@knl.u.edu.ua

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

кількість кредитів	3
загальна кількість годин	90
	серед них: лекційних - 10 семінарських - 20 самостійна позааудиторна робота - 60
мова викладання	українська
консультації	за окремим погодженням зі здобувачем освіти
формат консультації	наживо та дистанційно на корпоративній платформі Microsoft Teams

АНОТАЦІЯ

Вивчення розвитку особистості, особливо в період зрілості, давно цікавило дослідників різних наукових напрямів, а саме питання елементів й систем, з яких вона складається та які взаємодіють між собою як єдине ціле. Такий системно-синергетичний підхід і дозволяє вивчити розвиток особистості, її формування та самореалізацію на етапах зрілості.

Курс «Психологія розвитку» є основною дисципліною (ОК 3) в системі підготовки магістрів. Включає в себе один організаційний модуль та два змістовних модулі.

Навчальна дисципліна «Психологія розвитку» займає одне з провідних місць в системі фахової підготовки здобувача вищої освіти зі спеціальності *014 Середня освіта* і сприяє формуванню практико-методологічного базису професійного світогляду та діяльності фахівця. Ця навчальна дисципліна увібрала в себе передові погляди в галузі вікової психології, психології провідної діяльності, психології особистісного розвитку тощо. Вона інтегрує у практику різні методи психологічного, соціального і педагогічного впливу на розвиток особистості в нормі та в ситуації анормальності.

Практичні заняття з даного курсу дають студентам можливість отримувати знання з різних галузей, які стосуються практичної та теоретичної психології. Участь у практичних і тренувальних вправах допоможе отримати цінний практичний досвід, набути практичних навичок здійснення розвивального впливу на особистість. Все це покликане сприяти підвищенню рівня професійної допомоги студентів, розширенню їхнього наукового і практичного світогляд.

Курс знайомить студентів з особливостями розвитку особистості на різних вікових етапах в нормі та в ситуації анормальності. В зміст курсу також входять вправи і завдання, які допоможуть студенту розвинути власні навички саморозвитку.

У першому розглядаються теоретико-практичні аспекти нормативного психологічного розвитку особистості в онтогенезі.

У другому змістовому модулі розкриваються основи порушення нормативного психічного розвитку особистості.

Головною метою вивчення курсу «Психологія розвитку» разом з іншими дисциплінами є забезпечення загальної теоретичної підготовки студентів, а також сприяння формуванню у студентів розуміння розвитку особистості в нормі та в ситуації анормальності.

5. Завдання (навчальні цілі):

Навчальна дисципліна «Психологія розвитку» є складовою професійної підготовки студентів, що спеціалізуються в галузі педагогіки. Головна мета

курсу полягає у формуванні у майбутніх педагогів наукових уявлень про особливості й закономірності психічного розвитку і формування особистості відповідно до вікової норми в онтогенезі, аналізу й розуміння складних форм психічної реальності нормативного та ненормативного розвитку на різних вікових етапах.

Завдання:

- сформувати уявлення про механізми, закономірності нормального психічного розвитку на різних вікових етапах;
- розкрити специфіку педагогічної діяльності на різних вікових етапах розвитку особистості;
- сформувати здатність використовувати знання специфіки психічного розвитку особистості на різних вікових етапах у практичних сферах професійної діяльності;
- стимулювати творчого самовираження студентів.

Основним завданням вивчення навчальної дисципліни «Психологія розвитку» є формування таких компетентностей:

Інтегральна компетентність:

ІК. Здатність розв'язувати складні завдання і проблеми в галузі методики навчання французької мови, другої іноземної мови та зарубіжної літератури в процесі професійної діяльності та навчання, що передбачає проведення досліджень та використання сучасних освітніх концепцій, інноваційних методів і технологій навчання.

Загальні компетентності:

ЗК 1. Здатність діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина; реалізовувати свої права і обов'язки; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку (громадянська компетентність).

ЗК 2. Здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня (соціальна компетентність).

ЗК 3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, багатоманітність і мультикультурність у суспільстві; здатність до вираження національної культурної ідентичності, творчого самовираження (культурна компетентність).

ЗК 4. Здатність до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків, мотивування людей до досягнення спільної мети (лідерська компетентність).

ЗК 5. Здатність до критичного мислення, генерування нових ідей (креативність), виявлення та розв'язання проблем; ініціативності та підприємливості (підприємницька компетентність).

ЗК 6. Здатність здійснювати дослідницьку діяльність з дотриманням принципів академічної доброчесності з метою отримання нових знань шляхом

застосування методів наукового пізнання, творчого підходу до постановки цілей, планування, прийняття рішень, аналізу та оцінки результатів дослідницької діяльності (дослідницька компетентність).

ЗК 7. Здатність до постійного особистісного і професійного вдосконалення і розвитку, до навчання впродовж усього життя.

Фахові компетентності:

ФК 1. Здатність дотримуватися сучасних норм української, французької і другої іноземної мови в усному та писемному спілкуванні з урахуванням комунікативної ситуації та відповідно до етичних і моральних норм, прийнятих в соціумах.

ФК 5. Здатність здійснювати інтегроване навчання; формувати та розвивати в учнів ключові компетентності та вміння, спільні для всіх компетентностей; розвивати в учнів критичне мислення та формувати ціннісні ставлення.

ФК 6. Здатність добирати й використовувати сучасні та ефективні методики, методи, технології та засоби навчання, виховання й розвитку учнів з урахуванням індивідуальних особливостей учнів; оцінювати та здійснювати моніторинг результатів навчання учнів на засадах компетентнісного підходу.

ФК 7. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній і науково-дослідницькій діяльності.

ФК 8. Здатність ефективно використовувати наявні та створювати (за потреби) нові електронні (цифрові) освітні ресурси й застосовувати цифрові технології в освітньому процесі.

ФК 9. Здатність визначати і враховувати в освітньому процесі вікові та інші індивідуальні особливості учнів; використовувати стратегії роботи, які сприяють розвитку позитивної самооцінки та я-ідентичності учнів; формувати спільноту учнів, у якій кожен відчуває себе її частиною.

ФК 10. Здатність формувати мотивацію учнів та організувати їхню пізнавальну діяльність.

ФК 11. Здатність усвідомлювати власний емоційний стан і керувати ним; конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу; усвідомлювати і поцінювати взаємозалежність людей у глобальному світі, ураховуючи культурні та особистісні відмінності усіх учасників освітнього процесу.

ФК 13. Здатність створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів кожного учня в освітньому процесі, а також надавати педагогічну підтримку учням з особливими освітніми потребами.

ФК 20. Здатність застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі та інтегрувати інновації у власну педагогічну діяльність; застосовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у професійній діяльності.

ФК 21. Здатність визначати умови та ресурси професійного розвитку впродовж життя; взаємодіяти з іншими вчителями на засадах партнерства та

підтримки (у рамках наставництва, керівництва тощо).

ФК 22. Здатність здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності й визначати індивідуальні професійні потреби.

СТРУКТУРА КУРСУ

№ п/п	№ і назва теми (включно з темами, винесеними на самостійне опрацювання)	Кількість годин						
		денна форма				Заочна форма		
		Разом	у тому числі			Разом	у тому числі	
лекції	Семінарські /практичні заняття		Самостійна робота	лекції	Семінарські/практичні заняття		Самостійна робота	
Модуль 1								
ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ I. Наукові концепції. Динаміка психічного розвитку особистості								
1	Теоретичний аналіз наукових парадигм в психології розвитку особистості		2	2	10			
2	Особливості, показники та зміст нормативного розвитку особистості на різних вікових етапах		2	4	12			
3	Розвиток особистості в дорослому віці як суб'єкта освіти		2	4	12			
ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ II. Психологія анормального розвитку								
4	Поняття психічної норми та ненормативний розвиток особистості Кризи розвитку.		2	4	12			
5	Причини анормального розвитку. Навчання осіб з ненормативним розвитком		2	4	12			
	МКР			2	2			
	Разом за модулем 1	90	10	20	60			
	Усього годин	90	10	20				

ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

У процесі викладання дисципліни використовуються педагогічні технології, виходячи з аналізу їх ефективності: читання лекцій-візуалізацій, обговорення проблемних питань (семінари, регламентовані дискусії, круглі столи), заняття-конференції, ділові та рольові навчальні ігри, виконання навчально-дослідних завдань.

- *Лекції* (засвоєння теоретичних основ вікової психології, підходів до вікового розвитку та закономірностей розвитку психіки та особистісного розвитку на кожному віковому етапі, основних вікових криз розвитку людини). При читанні лекцій використовуються методи проблемного навчання, лекції-презентації, технології позиційного навчання.

Проблемне навчання як форма активного навчання передбачає стимулювання пошукової активності студента та особливу організацію діяльності викладача. Структурними одиницями проблемного навчання є проблемне питання, проблемна задача та проблемна ситуація. Проблемна лекція – це постановка наукової проблеми та організація спільного зі студентами пошуку шляхів, засобів та методів вирішення.

Технологія позиційного навчання (Н.Є. Веракса). Ця технологія орієнтована на розвиток суб'єкт-суб'єктних відносин в освітньому процесі. Студенти, розподілившись на групи по 4-5 осіб, вибирають певну позицію, з точки зору якої будуть обговорювати навчальне питання.

Позиції: «Тези», «Поняття», «Схема», «Апологет», «Опозиція», «Асоціація», «Мистецтво». Кожній групі надається можливість представити запропоноване питання з вказаної позиції. Так, група «Тези» представляє основні тези (твердження, які потребують доказу), група «Поняття» формулює основні поняття проблеми, «Схема» зображує в схематичному вигляді зміст проблеми. Групи «Апологет» та «Опозиція» представляють відповідно думку згоди чи незгоди з автором проблеми, аргументуючи свої позиції з точки зору власного досвіду, наукових даних, тощо. «Асоціація» та «Мистецтво» - ці групи образного відображення тексту. Їх виступ має містити асоціативні уявлення (нераціональні образи) та трактовку тексту видами мистецтва (музика, поезія, малюнок, чи театралізована вистава). При виступі виходять всі члени групи, решта учасників задають питання, уточнюють, виражають власну думку з приводу змісту групових позицій. У разі більшої кількості студентів в мікрогрупах, ніж ролей доцільно введення інших груп-позицій: «Експерти», «Питання», «Метод», «Експеримент» та інші. Метод позиційного навчання допоможе студентам краще засвоїти вивчений матеріал, втягнутись в активне обговорення питання, яке викликало труднощі у процесі підготовки.

Мультимедійні технології (ММТ) можливе використання як на лекційних, так і на семінарсько-практичних заняттях. На лекції використовуються тематичні презентації, фрагменти відеозапису лекцій інших викладачів та фрагменти занять студентів-магістрантів проведених під час практики.

- **Семінарсько-практичні заняття** (обговорення різних аспектів вікових періодів розвитку та результатів сучасних наукових досліджень особливостей різних вікових періодів, зв'язок теоретичних основ з спостереженням в природних умовах чи художніх творах, практичні заняття з вивчення методів дослідження у віковій психології) проводяться у складі учбових груп. В процесі обговорення семінарських питань застосовуються когнітивні методи порівняння, аналізу, класифікації, прогнозування, метод роботи з текстами; креативні методи: метод мозкового штурму, метод самоорганізації, аналіз конкретних ситуацій, рішення психологічних завдань, ділові ігри. Основним завданням семінарських занять є поглиблення теоретичних знань, отримання та удосконалення практичних навичок та умінь. Тематика семінарських занять передбачає перелік питання для обговорення, список літератури для конспектування, тематику рефератів та список літератури. Зміст практичних робіт включає конкретні методики, які студенти мають опрацювати на обраній групі досліджуваних.

Основним завданням семінарських занять є поглиблення теоретичних знань, отримання та удосконалення практичних навичок та умінь. Тематика семінарських занять передбачає перелік питання для обговорення, список літератури для конспектування, тематику рефератів та список літератури. Зміст практичних робіт включає конкретні методики, які студенти мають опрацювати на обраній групі досліджуваних.

- **Самостійна робота** (за її результатами подаються письмові роботи, практичні роботи, есе) за обраними темами та рівнями. Всі матеріали з курсу, які передбачені для самостійного опрацювання (підготовка до семінарських занять, лабораторні роботи, словники, написання есе, підбір публікацій, які відображають особливості розвитку людини в різні періоди життя) студент оформлює в папку-портфоліо та представляє двічі викладачеві: для поточної перевірки під час обговорення та напередодні екзамену для підсумкової перевірки.

Самостійна робота студентів передбачає здійснення:

- самостійної підготовки до семінарських занять за вказаною до теми літературою та конспектування наукових джерел; виконання творчих завдань (схеми, таблиці, план роботи, словник термінів, бібліографія, реферат, наукові повідомлення.)
- самостійне вивчення окремих питань з теми лекції з письмовим звітом в портфоліо;
- самостійне проведення психологічного дослідження та виконання індивідуальної навчально-дослідницької роботи з обговоренням результатів на семінарському занятті та з представленням індивідуальних звітів за підсумками роботи;
- самостійну підготовку та захист наукового повідомлення чи статті. Теми для доповідей обираються студентами самостійно. План і зміст презентації обговорюється з викладачем. Обсяг роботи 7-9 друкованих сторінок.

Безпосередня організація самостійної роботи студентів здійснюється у два етапи: перший етап – це період початкової організації студентів, другий етап –

період самоорганізації, який передбачає створення особливого режиму навчальної праці, використання раціональних прийомів роботи. Для цього студент має знати правила раціональної організації розумової праці.

У процесі засвоєння змісту курсу формуються вимоги до рівня володіння студентами знаннями, уміннями та навичками, які узагальнюються у вигляді екзамену, до якого складено орієнтовні завдання - зразки тестових завдань, матеріали для розв'язання психолого-педагогічних ситуацій тощо.

Самостійна навчальна робота

Для успішного засвоєння навчального матеріалу з курсу протягом семестру студенту необхідно виконати ряд теоретичних та практичних завдань, поданої до кожної теми, тобто самостійно опрацювати подані в посібнику завдання, які спрямовані на з'ясування глибини розуміння і ступеня засвоєння студентами теоретичного матеріалу, психологічних термінів і понять; завдання дослідницького характеру; психологічні задачі, розв'язування яких потребує психологічного мислення.

Самостійна робота полягає у систематизації знань, формуванні цілісного, системного бачення проблем корекційної роботи; узагальненні знань, форм і методів роботи відповідно до їх логіко-змістовного викладення в процесі навчального курсу та передбачає підготовку до всіх типів навчальних занять.

Але ефективність цієї роботи буде залежати від правильної організації праці студента, від самостійності студента при її виконання, мотивації до її виконання, виконання завдання не за шаблоном, а з проявом оригінальності судження, логічного умовиводу.

Для самостійної роботи пропонуються різні за складність та за видами завдання.

Самостійна робота студентів передбачає, у першу чергу, більш детальне ознайомлення із змістом знань, що не можуть бути детально розкриті під час лекцій з огляду на обмеження академічної години фактичним її обсягом. Самостійна робота здійснюється студентами в читальному залі бібліотеки університету. При цьому самостійна робота означає, по-перше, опрацювання першоджерел, що міститься в кабінеті психологічної літератури. По-друге, самостійна робота передбачає роботу з підручниками та хрестоматіями, зміст відповідних розділів яких відповідає змістові конкретних тем курсу. І, по-третє, самостійна робота відкриває практичну можливість тренування за допомогою самоконтролю засвоєння вивченого матеріалу. Функція самоконтролю є чи не найважливішою в царині самостійної роботи. Для її здійснення студенти можуть використовувати пакет контрольних завдань із дисципліни, що, безперечно, підвищує якість засвоєння поточного матеріалу.

Важливим елементом для закріплення знань є опрацювання першоджерел та огляд основної та додаткової літератури, які сприяють опануванню основних понять, розумінню вітчизняного і закордонного впливу на деструктивні явища розвитку. Але просто читання наукової літератури не є достатнім для засвоєння знань, студент, насамперед, має прочитати необхідний матеріал, обдумати його та записати обдумане, тільки за цієї умови знання стануть особистим надбанням студента. Приступаючи до роботи з книжкою слід спочатку ознайомитись з матеріалом в цілому шляхом читання-перегляду необхідного матеріалу, це дозволить скласти уявлення про матеріал

в цілому. Після уважного вивчення матеріалу за розділами чи параграфами переходимо до вивчення необхідно обраного матеріалу, користуючись певними мисленевими прийомами: виділення змістовних опорних пунктів, записування.

Доповідь — є обов'язковим елементом захисту поданої на перевірку наукової роботи студента реферату чи статті. Доповідь має відображати основний зміст реферату простою мовою. Будь-яка теза чи положення має бути теоретично доведено та підкріплено відповідними аргументами, матеріалами з авторських джерел, статистичними даними, фактами, які доводять правильність тези.

Структурними компонентами побудови доповіді є: *вступ*, у якому визначено актуальність запропонованої проблематики; *основна частина* у якій стисло розкривається провідна ідея, її теоретичне та практичне обґрунтування та авторська інтерпретація проблеми; *висновки* та рекомендації щодо подальшого вирішення проблеми.

Доповідь готується у письмовій формі обсягом 3-5 сторінок і розрахована до 10 хв. виступу.

Анотавання літератури – перераховування основних питань, які розглядаються в роботі.

Ключові питання теми є формою контролю, що дозволяє перевірити якість засвоєння студентом ключових термінів та понять дисципліни.

Есе – це персоніфікований спосіб реагування на заявлену навчальну проблему, який передбачає активність та креативність студента у виконанні поставленої навчальної задачі, через результат самоаналізу, рефлексії досягнутих результатів у спірному, суперечливому питанні.

Логіка викладу матеріалу має відображати бачення автором специфіки досліджуваної проблеми, в якому зазначено предмет дослідження з коротким описом структури та логіки розвитку проблеми, основні положення та аргументацію, результати дослідження та висновки.

Вимоги до оформлення есе – друкований текст не менше 2-4 сторінок у об'ємі 4000-5000 слів формату А4, шрифт Times New Roman, 14 кегль, міжрядкова відстань - 1,5, обов'язкове оформлення посилань на використані джерела, список літератури. Есе подається не пізніше встановленого терміну подачі в друкованому та електронному вигляді.

Основні методи і засоби контролю за рівнем засвоєння знань. Для визначення рівня засвоєння знань застосовуються такі види робіт, як експрес-опитування (письмово), перевірка правильності виконання самостійних домашніх завдань, дискусії, картки, тестування, виконання ситуаційних психолого-педагогічних вправ. Діагностика рівня засвоєння викладеного матеріалу та самостійної роботи студентів здійснюється через:

- поточний контроль, який проводиться на кожному семінарсько-практичному занятті і включає усне чи письмове опитування (термінологічний диктант, виконання творчих завдань), виступ на семінарі, участь у дискусії, перевірку виконання самостійної роботи (конспектування першоджерел, підготовка та захист рефератів, експрес-опитування, виконання творчих завдань);

- модульний контроль, який здійснюється після завершення вивчення модуля на основі отриманих балів під час поточного контролю або після виконання студентом тестових чи контрольних завдань (експрес-опитування), відпрацювання пропущених занять;

- модульна контрольна робота.

Відпрацювання пропущених лекційних здійснюється студентами у вигляді захисту рефератів чи наукових повідомлень з теми пропущеного заняття.

Вивчення курсу завершується заліком.

?

?

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧА

забезпечити викладання навчальної дисципліни згідно робочого плану;
дотримуватися норм педагогічної етики, з повагою ставитися до особистості здобувачів;

оцінювати навчальні досягнення здобувачів з опорою на визначені критерії для відповідних видів навчальної діяльності;

надавати відповіді на питання студентів щодо змісту курсу та організації навчання;

залишатися доступним для комунікації у визначений у силабусі спосіб.

?

?

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТУДЕНТА

виконати навчальну програму курсу в повному обсязі;

дотримуватися у спілкуванні норм ділової етики, з повагою ставитися до інших здобувачів і викладача;

дотримуватися вимог політики курсу, що відвідування аудиторних зазначені нижче.

КОМУНІКАЦІЯ З ВИКЛАДАЧЕМ

Для оперативної комунікації з викладачем щодо змістовних та організаційних питань з курсу рекомендується користуватись **чатом в системі Teams**. Використання інших засобів комунікації (корпоративна електронна пошта; соціальні мережі Telegram, Viber, що прив'язані до особистого номеру телефону викладача) допускається, але відповідь може бути надана з затримкою.

Перед тим, як надсилати викладачу питання, рекомендується перевірити чи не міститься відповідь на питання в тексті силабусу або серед матеріалів курсу (наприклад, у відповідній команді курсу в системі Teams або на платформі Moodle); звернутися з питанням до одногрупників, які можуть знати необхідну інформацію.

ВІДВІДУВАННЯ І ПРОПУСКИ АУДИТОРНИХ ЗАНЯТЬ

Відвідування здобувачами освіти лекційних і семінарських занять є обов'язковою умовою успішного проходження навчальної дисципліни.

Відсутність (з поважної та неповажної причини) на лекційному або семінарському занятті не звільняє від навчальної відповідальності і має бути

відпрацьована під час консультаційних годин. Для відпрацювання здобувач освіти має бути готовий до обговорення з викладачем питань пропущеного заняття у формі співбесіди. Здобувач також може отримати індивідуальне письмове завдання з питань пропущеного заняття.

ПЛАГІАТ, АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- ☒ самостійне виконання всіх видів навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю;
- ☒ посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; надання достовірної інформації про результати власної наукової і творчої діяльності.

Базові підручники

1. Руслан Кацавець (2024) Психологія розвитку особистості. *Навчальний посібник*. Київ: Алерта.
2. Москалець В. П. (2018) Психологія особистості: *навчальний посібник*. Київ: «Центр учбової літератури»

ОПИС МОЖЛИВОСТЕЙ ВИВЧЕННЯ КУРСУ СТУДЕНТАМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ТА ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЗДОРОВ'Я

Навчання осіб з ООП з курсу «Психологія розвитку» здійснюється з урахування їх психофічного розвитку, індивідуальних можливостей та стану здоров'я.

За необхідністю навчання студентів з інвалідністю та осіб з ОПФМ аудиторні заняття можуть доповнюватись вивченням повнотекстових лекцій, презентацій, відео- та аудіоматеріалів.

Індивідуальні завдання добираються в адаптованих до обмежень здоров'я формах (письмово чи усно, у формі презентацій). Вибір методів навчання залежить від мобільності студента та їх доступності для студентів з інвалідністю чи ОПМ до виконання.

Викладач має ознайомитись з психолого-фізіологічними особливостями студента з ООП, індивідуальними програмами реабілітації. При необхідності здійснюється додаткове обговорення реалізації програми з асистентом студента, тьютером, психологом та іншими фахівцями долучених до освітнього процесу.

Відповідно до методичних рекомендацій МОН при вивченні дисципліни використовуються соціально-активні, рефлексивні методи навчання, технології соціокультурної реабілітації, які дозволять розвинути міжособистісні стосунки з іншими студентами в групі. Добір і розробка навчальних матеріалів відбувається з урахуванням надання матеріалу в різних формах: аудіальній, візуальній. Засвоєння курсу студентами з ООП здійснюється з використанням технічних засобів навчання.

Формами проведення атестації для студентів з інвалідністю проводиться відповідно до індивідуальних особливостей у доступній формі:

- В друкованій або електронній формі (для осіб з порушеннями опорно-рухового апарату) та зі збільшеним контрастним шрифтом – для осіб з вадами зору, мови, чи слуху;
- методом читання асистентом завдання вголос (для осіб з вадами зору),
Студентам з інвалідністю збільшується час на підготовку відповідей на контрольні питання та в доступній для них формі:
- письмово на папері або набором відповіді на ПК (для осіб з вадами слуху чи мови);
- вибором відповіді з запропонованих варіантів та з використанням послуг асистента (для осіб з порушенням опорно-рухового апарату);
- усно (для осіб з порушеннями зору, опорно-рухового апарату).

НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Наукові концепції. Динаміка психічного розвитку особистості

Лекція 1. Теоретичний аналіз наукових парадигм в психології розвитку особистості Лекція (2 години)

Тип лекції: інформаційна

Матеріальне забезпечення: таблиці, слайди, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал

Мета: ознайомити здобувачів вищої освіти з поняттями теми, сприяти формуванню та розвиненню знання студентів про предмет і завдання та роль психології розвитку в загальній системі знання про розвиток і формування особистості, розвинути наукову уяву здобувачів вищої освіти на другому магістерському рівні

Ключові слова: розвиток, психічний розвиток, норма, анормальний розвиток

План:

1. Характеристика наукових парадигм в психології розвитку, категорії психології розвитку.
2. Категоріальна репрезентація віку: дозрівання, становлення, розвиток. Чинники, механізми та закономірності розвитку, розвиток в нормі та патології.
3. Інститути соціалізації. Вікова субкультура
4. Сучасні теорії розвитку.

Питання, які виносяться на самостійне вивчення: Психоаналітичні та когнітивні теорії розвитку.

Методичні вказівки: усвідомити необхідність знань з курсу, виділити предмет та завдання психології розвитку, усвідомити взаємозв'язок між психологією розвитку та іншими галузями психологічного знання й загальними науками.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте структуру особистості
2. Перерахуйте основні сучасні концепції, які розкривають складові розвитку особистості

Рекомендована література:

1. Кацавець Р. С. (2024) Психологія розвитку особистості. Навч. посіб. Київ: Алерта, 6-19
2. Столяренко О. Б. (2012) Психологія особистості. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 8-69
3. Католик Г. та інші (2022) Психологія особистості (в схемах, презентаціях і таблицях): навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС,

4. Сердюк Л.З. (2018) Психологічні фактори самодетермінації особистості *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, Том. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. 18. 151-161.

Зміст лекційного матеріалу

Психологія розвитку — розділ психології, в якому вивчаються питання розвитку психіки в онтогенезі, закономірності переходу від одного вікового періоду до іншого на основі зміни типів провідної діяльності.

Особистість (від лат. Persona) – це як самодіяльна особа зі своїм психічним складом та індивідуальним ставленням до навколишнього світу (Бехтерев В.М., 1923); це те, що дозволяє прогнозувати поведінку людини в будь-якій заданій ситуації (Рекете, 1965); це людина як суб'єкт активної діяльності перетворює світ, а отже, носій свідомості та самосвідомості (Петровський А.В., 1986); психічно здорова, соціально адаптована людина, яка може відповідати за свої вчинки, визначати потреби.

Особистість - це конкретний індивід з індивідуально виявленими своєрідними розумовими, емоційними, вольовими та фізичними властивостями, це соціальна істота, активний діяч суспільного розвитку.

Кожна теорія особистості включає:

- Структура особистості;
- Мотивація.
- Розвиток особистості
- Психопатологія
- Психічне
- Змінення особистості за допомогою терапевтичних впливів.

Основні наукові концепції та теорії особистості: теорія особистісних рис (Г.Олпорт, Р.Кеттел, Айзенк та інші); біхевіористичний підхід (Б. Скіннер та ін.); когнітивний підхід (Еліс, Роттер та ін.); психодинамічні підходи (психоаналітична теорія З. Фрейда, індивідуальна психологія А. Адлера, аналітична психологія К.Юнга); гуманістичний підхід (гештальттерапія Ф. Перлса, теорія самоактуалізації К. Роджерса й А. Маслоу, теорія інтенціональності Ш. Бюлера); системно-діяльнісний, історико-еволюційний підхід (Б.Г. Ананьєв, Л.С. Виготський, Е.В. Ільєнков, С.Л. Рубінштейн, Г.С. Костюк, О.М. Леонтєв, А.В. Петровський та ін.);

Фази життєвого циклу за Ш. Бюлером:

Фаза I триває до 15-річного віку.

Фаза 2 триває від 15 до 20 років і відповідає підлітковому та юнацькому вікові.

Фаза 3 - період від 25 до 40-45 років, період зрілості й розквіту.

Фаза 4 триває від 45 до 65 років.

Фаза 5 починається в похилому віці, в 65-70 років.

Структура особистості за А.В. Петровським

1) внутрішньоіндивідну (імперіядивідну) підсистему, яка представлена темпераментом, характером, здібностями людини, всіма характеристиками її індивідуальності;

2) ієрархічну підсистему, яка виявляється у спілкуванні з іншими людьми і в якій особистісне є проявом групових взаємовідносин, а групове - конкретною формою проявів особистості;

3) надієдивідну (метаієдивідну) підсистема, в якій особистість виноситься як за межі органічного тіла індивіда, так і поза зв'язки "тут і тепер" з іншими індивідами.

"Я-концепція" - це динамічна система уявлень людини про себе, яка включає усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних та інших особливостей; самооцінку та суб'єктивне сприймання зовнішніх чинників, які впливають на особистість та яка має структурні елементи:

- 1) когнітивний - образ "Я",
- 2) емоційно-оцінний, афективний;
- 3) поведінковий.

Структура форм прояву психіки особистості за Г. Католик

Семінар 1. Аналіз наукових концепцій в психології розвитку особистості 4 години

Мета заняття: опрацювати теоретичні складові заняття, працювати над аналітичними вміннями здобувачів вищої освіти; закріпити теоретичні знання про наукові концепції психології розвитку особистості; розвинути навчально-пізнавальну активність здобувачів вищої освіти.

Обладнання заняття: конспект лекції, роздатковий матеріал, опорний конспект з семінарського заняття, демонстрація анімаційного відео

Форма проведення заняття:

1. Виступи студентів за питаннями семінару з використанням презентацій.

План

Теоретична частина:

Питання для обговорення:

1. Характеристика предметної галузі психології розвитку.
2. Основні категорії психології розвитку.
3. Психологія розвитку особистості як система необхідного наукового знання магістрів
4. Аналіз поведінкових теорій розвитку особистості
5. Теорії когнітивного розвитку особистості, сучасні теорії мотивації та самодетермінованого розвитку (Десі і Райн, Антер та інші)
6. Концепція розвитку в екопсихології, в системно синергетичному, особистісному, компетентнісному підходах

Практична частина:

1. Розв'язання психолого-педагогічних задач: опрацювання завдань для усного виконання в аудиторії

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ПОЗААУДИТОРНОГО ВИКОНАННЯ

УВАГА! Письмові завдання до кожного заняття відповідного рівня обираються студентом самостійно, виконуються на окремих аркушах формату А4, підписуються та подаються в окремих файлах

1. ПРАКТИЧНІ ПИСЬМОВІ ЗАВДАННЯ

Практична задача

1. Поясніть прикладами сутність розвитку особистості
2. Доведіть теоретичне та практичне значення робіт І.Сікорського для психології розвитку особистості

Завдання для обов'язкового виконання: Підготуйте есе на тему «Мої можливості для розвитку»

2. СЛОВНИКОВА РОБОТА:

особистість, розвиток особистості, дорослий, розвиток в період зрілості

Виконання завдання передбачає ознайомлення з трактуванням термінів поданих до теми, які занотуються в спеціальний словник за зразком:

№ з/п	Назва терміну	Трактування терміну	Джерело
1	2	3	4

Література

1. Кацавець Р. С. (2024) Психологія розвитку особистості. Навч. посіб. Київ: Алерта, 6-19
2. Столяренко О. Б. (2012) Психологія особистості. Навч. посіб. – Київ: Центр учбової літератури, 8-69
3. Католик Г. та інші (2022) Психологія особистості (в схемах, презентаціях і таблицях): навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС,

4. Сердюк Л.З. (2018) Психологічні фактори самодетермінації особистості *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, Том. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. 18. 151-161.

Лекція 2.

Особливості, показники та зміст нормативного розвитку особистості на різних вікових етапах

Лекція (2 години)

Тип лекції: інформаційна лекція з елементами бесіди

Матеріальне забезпечення: таблиці, слайди, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал

Мета: ознайомити здобувачів вищої освіти з поняттями теми, сприяти формуванню та розвиненню знання студентів про предмет і завдання та роль психології розвитку в загальній системі знання про розвиток і формування особистості, розвинути наукову уяву здобувачів вищої освіти на другому магістерському рівні

Ключові слова: дорослість, психічна зрілість, когнітивна зрілість, стадія досягнень, ідентичність, близькість, генеративність, інтимність, біографічна криза.

План:

1. Дорослість як предмет психологічних досліджень
2. Характеристика норми розвитку в сучасній психології і педагогіці.
3. Кризи розвитку. Психологічна зрілість. Проблема психічного розвитку.
4. Професіоналізація як складова особистісного розвитку.

Питання, які виносяться на самостійне вивчення: Перебіг кризових періодів та їх роль для психосоціального розвитку.

Методичні вказівки: усвідомити необхідність знань з курсу, охарактеризувати вікові періоди відповідно до норми розвитку.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте норму психічного і фізичного розвитку в період дорослості
2. Опишіть кризи розвитку в період дорослості
3. Проаналізуйте концепцію рівневого розвитку особистості в онтогенезі (Д.Фельдштейна)

Рекомендована література:

1. Кацавець Р. С. (2024) Психологія розвитку особистості. Навч. посіб. Київ: Алерта, 6-19
2. Столяренко О. Б. (2012) Психологія особистості. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 8-69
3. Католик Г. та інші (2022) Психологія особистості (в схемах, презентаціях і таблицях): навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС,
4. Максименко С Д.(ред), Максименко К.С., Папуча М.В. (2007) Психологія особистості : підруч. для студ. вищ. навч. закладів Київ: КММ

Зміст лекційного матеріалу

Вік (в психології) — це конкретна, відносно обмежена у часі ступінь психічного розвитку індивіда і його розвиток як особистості, яка характеризується

сукупністю закономірних фізіологічних та психологічних змін, не пов'язаних зі зміною індивідуальних особливостей.

Психологічний вік за Л.Виготським - новий тип будови особистості і діяльності з характерними психологічними і соціальними змінами, які вперше виникають на певному віковому етапі і які визначають свідомість індивіда, його ставлення до середовища, особистого та соціального життя, увесь хід розвитку в даний період життя. Структура віку включає в себе характеристику соціальної ситуації розвитку, провідної діяльності, основних психологічних новоутворень віку.

Особливості кризових періодів:

- нечіткість початку і кінця кризи,
- поява труднощів у вихованні і самовихованні

Чотири варіанти формування ідентичності за Д. Марше:

- невизначена, ще несформована дифузна ідентичність,
- передвирішальна ідентичність,
- проба ролей - самоідентичність,
- зріла ідентичність.

Зрілість — найбільш тривалий період онтогенезу, який характеризується тенденцією до досягнення найвищого розвитку духовних, інтелектуальних і фізичних здібностей особистості.

Семінар 2.

Особливості, показники та зміст нормативного розвитку особистості на різних вікових етапах **4 години**

Мета заняття: закріпити теоретичні знання за нормою показників психічного розвитку; опрацювати теоретичні складові заняття, працювати над аналітичними вміннями здобувачів вищої освіти; розвинути навчально-пізнавальну активність здобувачів вищої освіти.

Обладнання заняття: конспект лекції, роздатковий матеріал, опорний конспект з семінарського заняття, демонстрація анімаційного відео

Форма проведення заняття:

1. Виступи студентів за питаннями семінару з використанням презентацій.
2. Навчальна гра
3. Групова дискусія

План

Теоретична частина:

Питання для обговорення:

Групова дискусія:

1. *Характеристика норми розвитку, показники розвитку особистості*
2. *Основні закономірності розвитку у дитячому та дорослому віці*
3. *Навчання, виховання і розвиток: взаємозв'язок та взаємовплив. Рівні актуального розвитку і зони найближчого розвитку. Інтеріоризація та екстеріоризація*
4. *Діяльність і розвиток особистості: провідна діяльність, соціальні ситуації розвитку*
5. *Спадковість і виховання у психічному розвитку особистості (групова дискусія)*

Практична частина:

1. **Розв'язання психолого-педагогічних задач:** опрацювання завдань для усного виконання в аудиторії

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ПОЗААУДИТОРНОГО ВИКОНАННЯ

1. ПРАКТИЧНІ ПИСЬМОВІ ЗАВДАННЯ

Практична задача

1. Проведіть аналіз роботи Л.С. Виготського “Структура і динаміка віку” та визначте динаміку вікового розвитку.
2. Поясніть завдання розвитку в зрілому віці. Представте результати у вигляді таблиці

2. СЛОВНИКОВА РОБОТА:

вищі психічні функції, провідний тип діяльності, ставлення, особистісне зростання, людина, вчинок, цінності, вибір, нужда.

Література

1. Кацавець Р. С. (2024) Психологія розвитку особистості. Навч. посіб. Київ: Алерта, 6-19
2. Столяренко О. Б. (2012) Психологія особистості. Навч. посіб. – Київ: Центр учбової літератури, 8-69
3. Католик Г. та інші (2022) Психологія особистості (в схемах, презентаціях і таблицях): навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС,
4. Максименко С. Д.(ред), Максименко К.С., Папуча М.В. (2007) Психологія особистості : підруч. для студ. вищ. навч. закладів Київ: КММ
5. Сердюк Л.З. (2018) Психологічні фактори самодетермінації особистості *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, Том. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. 18. 151-161.

Лекція 3. Розвиток особистості в дорослому віці як суб'єкта освіти

Лекція (2 години)

Тип лекції: інформаційна лекція з елементами бесіди

Матеріальне забезпечення: таблиці, слайди, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал

Мета: ознайомити здобувачів вищої освіти з можливостями розвитку особистості в період дорослості, сприяти формуванню та розвиненню знання студентів про предмет і завдання та роль психології розвитку в загальній системі знання про розвиток і формування особистості, розвинути наукову уяву здобувачів вищої освіти на другому магістерському рівні

Ключові слова: криза спустошеності, криза безперспективності, кризи здоров'я, кризи значущих стосунків, кризи особистісної автономії, кризи самореалізації, кризи життєвих помилок.

План:

1. Характеристика дорослого періоду життя. Періоди, фази дорослості. Анатомо-фізіологічні особливості дорослості
2. Психосоціальний та пізнавальний розвиток дорослості.
3. Проблема психічного і фізичного здоров'я в період дорослості.
4. Кризи дорослості. Проблема сенсу життя
5. Проблема освіти в період дорослості.

Питання, які виносяться на самостійне вивчення: Роль неперервної освіти в структурі дорослої людини.

Методичні вказівки: усвідомити необхідність знань з курсу, підкреслити роль освіти у розвитку особистості в період дорослості, усвідомити взаємозв'язок між розвитком і проходженням вікових кризових періодів.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте напрями розвитку особистості в період зрілості
2. Опишіть кризи розвитку в період зрілості

Рекомендована література:

1. Кацавець Р. С. (2024) Психологія розвитку особистості. Навч. посіб. Київ: Алерта, 6-19
2. Столяренко О. Б. (2012) Психологія особистості. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 8-69
3. Католик Г. та інші (2022) Психологія особистості (в схемах, презентаціях і таблицях): навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС,
4. Максименко, С. Д. (2013) Психологія учіння людини: генетико-моделюючий підхід : монографія. Київ : Слово.
5. М.В. Папуча, М.М. Наконечна (2018) Проблема розвитку в психології особистості. *Навчальний посібник.* Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя.

Зміст лекційного матеріалу

Семінар 3.

Розвиток особистості в дорослому віці як суб'єкта освіти

4 години

Мета заняття: закріпити теоретичні знання за нормою показників психічного розвитку; опрацювати теоретичні складові заняття, працювати над аналітичними вміннями здобувачів вищої освіти; розвинути навчально-пізнавальну активність здобувачів вищої освіти.

Обладнання заняття: конспект лекції, роздатковий матеріал, опорний конспект з семінарського заняття, демонстрація анімаційного відео

Форма проведення заняття:

1. Виступи студентів за питаннями семінару з використанням презентацій.
2. Навчальна гра
3. Групова дискусія

План

Теоретична частина:

Питання для обговорення:

Групова дискусія:

1. *Головні теоретичні основи у розумінні психо-соціального розвитку в період дорослості*
2. *Умови позитивного розвитку особистості в кризові періоди життя в дорослому віці.*
3. *Етапи професійного шляху дорослого.*
4. *Характеристика когнітивного розвитку в період зрілості*
5. *Сенси життя та життєтворчості в період дорослості (В.Франкл, Р.Мей та інші)*
6. *Особистий сенс як критерій внутрішнього світу дорослої особистості*

Практична частина:

1. Розв'язання психолого-педагогічних задач: опрацювання завдань для усного виконання в аудиторії

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ПОЗААУДИТОРНОГО ВИКОНАННЯ

1. ПРАКТИЧНІ ПИСЬМОВІ ЗАВДАННЯ

Практична задача

1. Проведіть спостереження за поведінкою дорослого віком 22-30 років та окресліть ознаки (в ситуації їх виявлення) криз дорослості.

2. СЛОВНИКОВА РОБОТА:

криза спустошеності, криза безперспективності, кризи здоров'я, кризи значущих стосунків, кризи особистісної автономії, кризи самореалізації, кризи життєвих помилок.

Література

1. Кацавець Р. С. (2024) Психологія розвитку особистості. Навч. посіб. Київ: Алерта, 6-19

2. Столяренко О. Б. (2012) Психологія особистості. Навч. посіб. – Київ: Центр учбової літератури, 8-69

3. Католик Г. та інші (2022) Психологія особистості (в схемах, презентаціях і таблицях): навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС,

4. Максименко, С. Д. (2013) Психологія учіння людини: генетико-моделюючий підхід : монографія. Київ : Слово.

5. М.В. Папуча, М.М. Наконечна (2015) Проблема розвитку в психології особистості. Навчальний посібник. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

Психологія анормального розвитку особистості

Лекція 4. Поняття психічної норми та ненормативний розвиток особистості.

Лекція (2 години)

Тип лекції: інформаційна лекція з елементами бесіди

Матеріальне забезпечення: таблиці, слайди, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал

Мета: ознайомити здобувачів вищої освіти з поняттями теми, сприяти формуванню та розвиненню знання студентів про нормативний та ненормативний розвиток особистості, розвинути наукову уяву здобувачів вищої освіти на другому магістерському рівні

Ключові слова: розвиток, психічний розвиток, норма, анормальний розвиток

План:

1. Самосвідомість та Я-концепції для саморозвитку особистості в нормі та в порушенні норми

2. Характеристика системного підходу в вивченні нормального та анормального розвитку в період дорослості.

3. Індивідуальні варіанти розвитку в нормі та при патології розвитку, особливості морального розвитку в роботах І.О. Сікорського.

4. *Статевий диморфізм та статева ідентифікація особистості*

5. *Психічні аномалії особистості, фактори і форми психопатологічних розладів.*

Питання, які виносяться на самостійне вивчення: Геніальність особистості в нормі та патології розвитку особистості.

Методичні вказівки: усвідомити необхідність знань з курсу, виділити норму та аномалії розвитку особистості, усвідомити взаємозв'язок між індивідуальними варіантами розвитку особистості.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте особливості аномального розвитку особистості
2. Опишіть роль тайм-менеджменту в особистісному просторі особистості.
3. Проаналізуйте індивідуальні варіанти розвитку особистості.

Рекомендована література:

1. Кацавець Р. С. (2024) Психологія розвитку особистості. Навч. посіб. Київ: Алерта, 6-19
2. Столяренко О. Б. (2012) Психологія особистості. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 8-69
3. Католик Г. та інші (2022) Психологія особистості (в схемах, презентаціях і таблицях): навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС,
4. С.Д. Максименко, В.Л. Зливков, С.Б. Кузікова (2015) Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика: монографія. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка.
5. Папуча М. В., Наконечна М. М. (2018) Теоретичні основи психології особистості : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя.

Зміст лекційного матеріалу

Статистична норма – це той рівень психосоціального розвитку людини, який відповідає середнім кількісно-якісним показникам, отриманих при обстеженні певної групи людей одного й того ж віку, статі, культури, впливу екології тощо. Відмова від статистичної норми, яку встановити досить важко, дозволяє шукати нові змістові критерії, наприклад не бал та оцінювання обстежуваних між собою, а ступінь готовності кожного до виконання певного критеріального завдання.

Нормальним розвитком (Т.Вейс) прийнято вважати відносно гармонійну рівновагу між значною кількістю можливостей різних відхилень і неправильним формуванням, що відповідає будь-якому розвитку. До умов нормального розвитку прийнято називати: нормальну роботу головного мозку і його кори, нормальний фізичний розвиток дитини і пов'язані з ним збереження нормальною працездатності, нормального тонууса нервових процесів тощо. До групи екзогенних причин, а вони викликають порушення у розвитку в різні періоди онтогенезу: в перинатальний період, в натальний період, в постнатальний період.

Функціональна норма – норма індивідуального розвитку людини, певний гармонічний баланс між особистістю і соціумом.

Структура особистості за Ананьєвим

- вікові й статеві (*Вікові властивості* — це ті властивості індивіда, що характеризують його розвиток в онтогенезі. *Статеві властивості* – це ті індивідні властивості, в яких відображаються особливості статі.
- індивідуально-типологічні (загальносоматичні (конституційні), білатеральні та нейродинамічні властивості).

До *загальносоматичних*, або конституційних властивостей відносять ендокринно-біохімічні характеристики, загальний тип метаболізму (обмін речовин в

організмі), морфологічні структури організму в цілому (конституцію людини). *Білатеральні* характеристики – це функціональна геометрія тіла у формі симетрії чи асиметрії структурно-динамічних характеристик організму та окремих рухових і сенсорних систем. *Нейродинамічні* властивості характеризують особливості нервової системи.

Ці групи властивостей утворюють первинну групу індивідних властивостей. А вторинну – складають сенсорно-моторна організація людини, або система психофізіологічних функцій (сенсорних, перцептивних, мнемічних, мовних, вербально-логічних, моторних) 2) система органічних потреб.

Статевий диморфізм – це фізичні відмінності між обома статями, зумовлені біологічно. Біологічне значення статевого диморфізму пов'язане зі збереженням людини як біологічного виду.

Маскулінність – певна схема чоловічої поведінки, ознаками якої є: прагнення бути інтелектуально та фізично активним, неемоційним, не проявляти ознак слабкості.

Фемінність – певна схема жіночої поведінки, ознаками якої є: пасивність, концентрація на почуттях, прояв емоцій та прагнення розділити їх з іншими.

Андрогінія розуміється як узгодження тенденцій маскулінності і фемінності в одній особистості. Андрогінія – це особливий тип психологічного функціонування з багатьма позитивними наслідками і спрямування на уникнення самовизначення особистості, фіксованого на полюсі статі.

УМОВИ НОРМАЛЬНОГО РОЗВИТКУ (соціальний аспект)

- взаємодія між людьми в системі „суб’єкт-об’єкт”
- ставлення до інших як самоцінності (центральне системоутворююче ставлення);
- здатність до самопожертви, до децентрації;
- творчий, цілеутворюючий характер життєдіяльності;
- потреба в позитивній свободі;
- здатність до вільного волевиявлення;
- можливість само проектування майбутнього;
- віра у здійснення запланованого;
- внутрішня відповідальність перед собою та іншими.
-

ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

- Циклічність психічного розвитку,
- Нерівномірність психічного розвитку,
- Розвиток окремих психічних функцій на базі сформованих раніше,
- Пластичність нервових процесів.
- Співвідношення біологічних і соціальних факторів в процесі психічного розвитку.
- Співвідношення образу, стилю, якості життя

УМОВИ ТА КРИТЕРІЇ АНОМАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

- ставлення до людини як засобу досягнення власної мети;
- егоцентризм і нездатність до самовіддачі і любові;

- причинно обумовлений, підкорений зовнішнім обставинам характер життєдіяльності;
- відсутність чи слабо вираженість потреби і позитивній свободі;
- нездатність до вільного волевиявлення, само проектування власного майбутнього;
- відсутність віри у свої можливості;
- відсутність чи слабка внутрішня відповідальність перед собою і іншими;
- відсутність бажання до визначення сенсу життя

Загальні закономірності аномального розвитку:

- Будь-яке порушення розвитку викривляє стосунки з іншими людьми та оточуючим світом.
- Зниження пізнавальної мотивації
- Порушення прийому, переробки, збереження, відтворення інформації, зниження швидкості,
- Підвищення порогів відчуття,
- Недостатність кількості знаків в структурі свідомості
- Зниження темпу психічного розвитку
- Висока залежність психічних функцій одна від одної.

Беручи до уваги ідею Виготського про дві взаємопов'язані лінії розвитку (біологічної й соціально-психологічної),

В. Лебединський виділяє ряд патопсихологічних параметрів, що визначають характер психічного дизонтогенезу:

- функціональна локалізація порушення;
- залежність від часу ураження і тривалості стану ураження;
- порушення міжфункціональної взаємодії систем в процесі аномального системогенезу;
- характер взаємозв'язків між первинним і вторинним дефектом.

Класифікація загальних форм дизонтогенезу за В.Лебединським (1985):

- загальний стійкий недорозвиток на ґрунті генетичних порушень і ранніх дисфункціональних пошкоджень мозку (розумова відсталість),
- затримка розвитку,
- ушкоджений розвиток,
- дефіцитарний розвиток,
- викривлений розвиток,
- дисгармонійний розвиток.

Семінар 4.

Поняття психічної норми та ненормативний розвиток особистості.

4 години

Мета заняття: закріпити теоретичні знання про норму та ненормативний розвиток особистості; опрацювати теоретичні складові заняття, працювати над аналітичними вміннями здобувачів вищої освіти; розвинути навчально-пізнавальну активність здобувачів вищої освіти.

Обладнення заняття: конспект лекції, роздатковий матеріал, опорний конспект з семінарського заняття, демонстрація анімаційного відео

Форма проведення заняття:

1. Виступи студентів за питаннями семінару з використанням презентацій.
2. Колоквіум

План

Теоретична частина:

Питання для обговорення:

Групова дискусія:

1. *Головні теоретичні основи у розумінні психо-соціального розвитку в період дорослості*
2. *Умови розвитку невротичної (тривожної) особистості за К.Хорні та захисні стратегії.*
3. *Мотиваційне поле розвитку особистості та порушення мотивації.*
4. *Характеристика когнітивного розвитку в період зрілості*
5. *Сенси життя та життєтворчості в період дорослості*
6. *Саногенний потенціал особистості та саморегуляція*

Практична частина:

1. **Розв'язання психолого-педагогічних задач: опрацювання завдань для усного виконання в аудиторії**

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ПОЗААУДИТОРНОГО ВИКОНАННЯ

1. ПРАКТИЧНІ ПИСЬМОВІ ЗАВДАННЯ

Практична задача

1. Поясніть як Ви розумієте вислів «Вихідна точка досліджень особистості – не індивідуальні особливості людини, а та соціальна система, до якої вона включена, і ті соціальні функції і ролі, які вона у ній виконує»

2. СЛОВНИКОВА РОБОТА:

мотиваційне поле, когнітивний розвиток, сенси життя.

Література

1. Варій М.Й. (2008) Психологія особистості : навч.посібник. Київ : Центр учбової літератури
2. Кацавець Р. С. (2024) Психологія розвитку особистості. Навч. посіб. Київ: Алерта, 6-19
3. Столяренко О. Б. (2012) Психологія особистості. Навч. посіб. – Київ: Центр учбової літератури, 8-69
4. Католик Г. та інші (2022) Психологія особистості (в схемах, презентаціях і таблицях): навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС,

5. Максименко, С. Д. (2013) Психологія учіння людини: генетико-моделюючий підхід : монографія. Київ : Слово.

6. М.В. Папуча, М.М. Наконечна (2015) Проблема розвитку в психології особистості. *Навчальний посібник*. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя.

7. Шахова О.Г. (2019) Соціальна психологія особистості: навчальний посібник. Харків: «Контраст»

Лекція 5. Причини анормального розвитку. Навчання осіб з ненормативним розвитком

Лекція (2 години)

Тип лекції: інформаційна лекція з елементами бесіди

Матеріальне забезпечення: таблиці, слайди, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал

Мета: ознайомити здобувачів вищої освіти з поняттями теми, сприяти формуванню та розвиненню знання студентів про причини ненормативного розвитку особистості, розвинути наукову уяву здобувачів вищої освіти на другому магістерському рівні

Ключові слова: акме, психічний розвиток, норма, анормальний розвиток

План:

1. Акмеологія про саморозвиток людини та досягнення стану «акме».
2. Причини ненормативного розвитку
3. Характеристика гармонійної та дисгармонійної особистості.
4. Самоповага та комплекс меншовартості особистості.
5. Девіантна поведінка та депривація.
6. Особливості навчання осіб з ненормативним розвитком.

Питання, які виносяться на самостійне вивчення: Психоаналітична теорія про ненормативність розвитку особистості.

Методичні вказівки: усвідомити необхідність знань з курсу, виділити предмет та завдання теми, зрозуміти причини ненормативного розвитку особистості

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте нормативну та ненормативну поведінку особистості.
2. Опишіть причини ненормативного та аномального розвитку

Рекомендована література:

1. Кацавець Р. С. (2024) Психологія розвитку особистості. Навч. посіб. Київ: Алерта, 6-19

2. Столяренко О. Б. (2012) Психологія особистості. Навч. посіб. – Київ: Центр учбової літератури, 8-69

3. Католик Г. та інші (2022) Психологія особистості (в схемах, презентаціях і таблицях): навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС,

4. Кириленко В.Г. (2007) Особливості розумового розвитку молодших школярів з різними рівнями фізичного здоров'я. *Гуманістичні універсалії освітнього простору: можливості самореалізації особистості. Матеріали Всеукраїнської конференції (28-29 вересня 2007)*. за ред Г.О. Балла і Н.А. Бастун. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2007. С. 111 – 120.

5. Кириленко В.Г. (2015) Social and psychological support for children with chronic illnesses and disabilities in terms of out-of-school educational institutions in Ukraine. *International Forum for Education /Early Support for a Child with a Disability in the Polish and International Perspective*. 8. S. 197-210

6. Максименко, С. Д. (2013) Психологія учіння людини: генетико-моделюючий підхід : монографія. Київ : Слово.

7. М.В. Папуча, М.М. Наконечна (2018) Проблема розвитку в психології особистості. *Навчальний посібник*. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя.

Зміст лекційного матеріалу

Семінар 5.

Причини аномального розвитку. Навчання осіб з ненормативним розвитком 4 години

Мета заняття: розширити знання про причини аномального розвитку; опрацювати теоретичні складові заняття, сформувати аналітичні вміннями здобувачів вищої освіти; розвинути навчально-пізнавальну активність здобувачів вищої освіти.

Обладнення заняття: конспект лекції, роздатковий матеріал, опорний конспект з семінарського заняття, демонстрація анімаційного відео

Форма проведення заняття:

1. Виступи студентів за питаннями семінару з використанням презентацій.
2. Групова дискусія
3. Колоквіум

План

Теоретична частина:

Питання для обговорення:

Групова дискусія:

1. *Головні теоретичні основи у розумінні психо-соціального розвитку в період дорослості*
2. *Умови позитивного розвитку особистості в кризові періоди життя в дорослому віці.*
3. *Особливості розвитку мотиваційної та афективної сфер в середньому віці в нормі і патології.*
4. *Розвиток психічних пізнавальних процесів у період середньої дорослості. в нормі і при порушеннях.*

Практична частина:

1. **Розв'язання психолого-педагогічних задач: опрацювання завдань для усного виконання в аудиторії**

Література

1. Кацавець Р. С. (2024) Психологія розвитку особистості. Навч. посіб. Київ: Алерта, 6-19
2. Столяренко О. Б. (2012) Психологія особистості. Навч. посіб. – Київ: Центр учбової літератури, 8-69
3. Католик Г. та інші (2022) Психологія особистості (в схемах, презентаціях і таблицях): навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС,
4. Кириленко В.Г. (2007) Особливості розумового розвитку молодших школярів з різними рівнями фізичного здоров'я. *Гуманістичні універсалії освітнього простору: можливості самореалізації особистості. Матеріали Всеукраїнської конференції (28-29*

вересня 2007). за ред Г.О. Балла і Н.А. Бастун. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2007. С. 111 – 120.

5. Кириленко В.Г. (2015) Social and psychological support for children with chronic illnesses and disabilities in terms of out-of-school educational institutions in Ukraine. *International Forum for Education /Early Support for a Child with a Disability in the Polish and International Perspective*. 8. S. 197-210

6. Максименко, С. Д. (2013) Психологія учіння людини: генетико-моделюючий підхід : монографія. Київ : Слово.

7. М.В. Папуча, М.М. Наконечна (2018) Проблема розвитку в психології особистості. *Навчальний посібник*. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя.

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ТА ВИМОГИ ДО ЗАСВОЄННЯ ЗНАНЬ

У структуру кожного модуля з навчальної дисципліни «Психологія розвитку» оцінюються такі складники:

Аудиторна робота студента	Самостійна робота студента	Модульна контрольна робота
---------------------------	----------------------------	----------------------------

Критерії оцінювання аудиторної роботи студентів (робота під час семінарів та/або практичних занять)

Аудиторна робота студентів включає семінарські та/або практичні заняття.

«5»	<i>студент демонструє вільне володіння матеріалом теми семінару; ознайомлений з рекомендованою літературою, вміє самостійно знайти відповідь на проблемні запитання, спираючись на лекційний матеріал та першоджерела; вміє вводити та використовувати власні класифікації, аналізувати, робити власні висновки; здатен встановлювати міждисциплінарні та міжпредметні зв'язки</i>
«4»	<i>студент демонструє достатньо вільне володіння матеріалом теми семінару; ознайомлений з рекомендованою літературою та першоджерелами, відповідь на проблемні запитання знаходить за допомогою викладача, спираючись на лекційний матеріал та вивчення першоджерел; допускає неточності та несуттєві (які кардинально не міняють суть) помилки у визначенні понять та категорій і т.і., але легко усуває їх завдяки додатковим питанням</i>
«3»	<i>студент частково володіє матеріалом теми семінару; репродуктивно відбиває зміст лекційного матеріалу та/або основного підручника; допускає помилки у визначенні понять та категорій і т.і.; нездатний знайти відповідь на проблемні запитання, чи вирішити проблемні завдання</i>
«2»	<i>студент демонструє нездатність розкрити питання семінару; не опанував зміст теми, вкрай слабо знає рекомендовану літературу, не володіє науковими фактами та категоріями, не знає основних закономірностей психічних явищ; показує низький рівень загальногуманітарного та наукового мислення</i>

Рейтинговий бал за роботу протягом семестру обчислюється шляхом помноження середнього арифметичного оцінок за аудиторну та самостійну роботу (середнє арифметичне округляється до десятої частки) на 10.

Рейтинг кожного модуля обчислюється однаково для всіх дисциплін.

Критерії оцінювання позааудиторної самостійної роботи студентів

До самостійної роботи студентів відносяться: реферування рекомендованої літератури, підготовка наукових оглядів, презентацій із зазначеної теми, підготовка доповідей на семінарах, творчих проектів тощо.

Критерії оцінювання включають: повноту і логічність розкриття обраної теми, її відповідність науковим фактам і теоріям, стилістичну та орфографічну грамотність, коректність висновків, якість презентацій та відповідність оформлення літератури прийнятим стандартам.

«5»	<i>робота виконана правильно, повністю і самостійно, відбиває належний рівень знань, та сформованість практичних навичок; оформлена згідно вимог, які висуваються для даного типу завдань; вимоги академічної доброчесності строго дотримані</i>
«4»	<i>робота виконана самостійно, містить несуттєві помилки, відбиває належний рівень знань сформованість практичних навичок; оформлена згідно вимог, які висуваються для даного типу завдань; вимоги академічної доброчесності строго дотримані</i>
«3»	<i>робота виконана, але містить помилки, відбиває недостатній рівень знань та недостатню сформованість практичних навичок; оформлення роботи не в повній мірі відповідає вимогам, що висуваються для даного типу завдань; вимоги академічної доброчесності дотримані частково</i>
«2»	<i>робота виконана на неприйнятно низькому рівні; оформлення не відповідає вимогам; вимоги академічної доброчесності не дотримані</i>
«0»	<i>робота не виконана</i>

Структура модульної контрольної роботи

Модульна контрольна робота (МКР) є складовою семестрового рейтингу. МКР оцінюється за 4-бальною шкалою («5», «4», «3», «2»). Трансформація оцінки у рейтинговий бал за МКР проводиться у такий спосіб: (форма підсумкового контролю - **залік**)

«5»	- 50 балів
«4»	- 40 балів
«3»	- 30 балів
«2»	- 20 балів

Неявка на МКР – 0 балів

Семестровий рейтинговий бал є сумою рейтингового балу за роботу протягом семестру і рейтингового балу за МКР.

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

«5»	при виконанні завдання студент показав широку обізнаність у змісті теоретичного матеріалу з дисципліни, розуміння принципів підходу до емпіричного вивчення психологічних феноменів, вміння самостійно проводити аналіз психологічної ситуації або емпіричних даних та формулювати коректні і вірні коментарі та висновки.
«4»	при виконанні завдання студент показав достатню обізнаність у змісті теоретичного матеріалу з дисципліни, розуміння принципів підходу до емпіричного вивчення психологічних феноменів, але виявляє при цьому недостатнє вміння самостійно проводити аналіз психологічної ситуації або емпіричних даних та формулювати коментарі і висновки.
«3»	при виконанні завдання студент показав обмежену обізнаність у змісті теоретичного матеріалу з дисципліни, низьке розуміння принципів підходу до емпіричного вивчення психологічних феноменів, труднощі у проведенні аналізу психологічної ситуації або емпіричних даних та формулюванні коректних та вірних коментарів і висновків.
«2»	при виконанні завдання студент показав обмежену обізнаність у змісті теоретичного матеріалу з дисципліни, нерозуміння принципів підходу до емпіричного вивчення психологічних феноменів, невміння проводити аналіз психологічної ситуації або емпіричних даних та формулювати коректні і вірні коментарі та висновки.

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

Студенти, які мають семестровий рейтинговий бал з дисципліни **60 і вище**, отримують оцінку «зараховано» і відповідну оцінку в шкалі ЄКТС без складання заліку.

Студенти, які мають семестровий рейтинговий бал з дисципліни **59 і нижче**, складають залік і в разі успішного складання їм виставляється оцінка «зараховано» в національній шкалі, а в шкалі ЄКТС – E та бал 60. Якщо студент під час заліку отримав оцінку «не зараховано», то йому у відомість обліку успішності виставляється оцінка «не зараховано» в національній шкалі, оцінка FX – у шкалі ЄКТС та його семестровий рейтинговий бал за дисципліну

Структура заліку

Залік проводиться у формі співбесіди на основі тематичної структури пройденого курсу.

Критерії оцінювання відповідей на заліку:

«зараховано» (в шкалі ЄКТС – E та бал 60)	студент демонструє вільне або задовільне володіння матеріалом, вміє самостійно знайти відповідь на проблемні питання, може аналізувати, робити власні висновки, здатен встановлювати міжтематичні міжпредметні зв'язки
«незараховано» (в шкалі ЄКТС – FX та бал 59 та нижче)	студент показав обмежену обізнаність у змісті матеріалу, нерозуміння принципів підходу до емпіричного вивчення психологічних феноменів, невміння проводити аналіз психологічної ситуації та формулювати коректні висновки

Підсумкова оцінка за дисципліну виставляється за таблицею:

підсумковий рейтинговий бал	оцінка за шкалою ЄКТС	підсумкова оцінка за дисципліну за національною шкалою	
		форма підсумкового контролю – залік	форма підсумкового контролю – іспит
90 – 100	A	зараховано	відмінно
82 – 89	B		добре
75 – 81	C		задовільно
66 – 74	D		
60 – 65	E		
0 – 59	FX	незараховано	незадовільно з можливістю повторного складання

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Предмет і завдання психології розвитку
2. Актуальні проблеми психології розвитку
3. Проблема розвитку в роботах українських та закордонних дослідників: І.Сікорський, Г.Костюк, С.Максименко, Десі, Райн, Аптер та інші.
4. Концепція розвитку в екопсихології, в системно-синергетичному, особистісному, компетентнісному та діяльнісному підходах
5. Нормативні кризи та їх значення в психології розвитку.
6. Кризи розвитку в період дитинства та в період дорослості
7. Проблема психічного розвитку особистості в сучасному світі
8. Поняття норми в психології розвитку, аналіз показників
9. Характеристика закономірностей розвитку в дитячому й дорослому віці
10. Діяльність і розвиток особистості: провідна діяльність, соціальні ситуації розвитку
11. Поняття віку в психології розвитку.
12. Завдання розвитку на різних вікових етапах
13. Характеристика дорослості, кризи, сенси
14. Саморозвиток в період ранньої та середньої зрілості
15. Характеристика психосоціального й морального розвитку особистості
16. Професійний шлях особистості
17. Я-концепція та її роль у розвитку особистості
18. Індивідуальні варіанти розвитку
19. Ненормативний розвиток, характеристика, чинники.
20. Сенс життя та життєтворчість особистості
21. Саногенний потенціал особистості та саморегуляція
22. Характеристика гармонійної та дисгармонійної особистості
23. Поняття девіацій в психології розвитку

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Основна (базова)

- Бех, І. Д. (2012) Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. Київ : Академвидав.
- Г.М. Закалик, Ю.М. Терлецька, Н.М. Шувар (2019) Психологія розвитку та успіху особистості. *Навчальний посібник*. Львів : вид-во Львівської політехніки.
- Руслан Кацавець (2024) Психологія розвитку особистості. *Навчальний посібник*. Київ: Алерта.

М.В. Максимов (2010). Психологія розвитку : тести. *Навчальний посібник*. Київ : Ліра-К.

Максименко С. Д. (ред), Максименко К.С., Папуча М.В. (2007) Психологія особистості : *підруч. для студ. вищ. навч. закладів* Київ: КММ

Максименко, С. Д. (2013) Психологія учіння людини: генетико-моделюючий підхід : монографія. Київ : Слово.

М.В. Папуча, М.М. Наконечна (2018) Проблема розвитку в психології особистості. *Навчальний посібник*. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя.

Додаткова література:

Актуальні проблеми психології розвитку особистості: *матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова. 2023 (12-15 травня).

В.Я. Галаган, В.Ф. Орлов, В.В. Ягупов (за заг. ред) (2005). Основи психології і педагогіки : навч. посіб. Київ: КУЕТТ

Кириленко В.Г. (2004) Дитина з проблемами у фізичному розвитку у загальноосвітній школі. *Психолог*, 7, С.10 – 12.

Кириленко В.Г. Особливості розумового розвитку молодших школярів з різними рівнями фізичного здоров'я. *Гуманістичні універсалії освітнього простору: можливості самореалізації особистості. Матеріали Всеукраїнської конференції (28-29 вересня 2007)*. за ред Г.О. Балла і Н.А. Бастун. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2007. С. 111 – 120.

Кириленко В.Г. (2015) Social and psychological support for children with chronic illnesses and disabilities in terms of out-of-school educational institutions in Ukraine. *International Forum for Education /Early Support for a Child with a Disability in the Polish and International Perspective*. 8. S. 197-210

Савчин, М., Василенко Л. (2017) Вікова психологія : навч. посіб. 3-є вид., переробл., допов. Київ : Академія.